

# Jonas Hassen Khemiri: Kaikki se mitä en muista

Avoimia kysymyksiä vailla vastauksia RIITTA VAISMAA (17.2.2016)

Odotin paljon Jonas Hassen Khemirin kolmannelta romaanilta. Odotus palkittiin. *Kaikki se mitä en muista* yllättää niin mielenkiintoisella rakenteellaan, monikulttuurisella henkilögalleriallaan kuin kerrontatavallaankin. Se on myös sisällöltään rikas ja ajankohtainen. Khemirin aiemmat suomennetut teokset, esikoisromaanin *Ajatussulttaani* (suom. 2004) ja toisinkoinen *Monecore: uniikki tiikeri* (suom. 2007), olivat merkittäviä tapauksia. Sellainen on myös *Kaikki se mitä en muista*, joka mm. voitti vuoden 2015 August-palkinnon, Ruotsin Finlandian.

*Kaikki se mitä en muista* on kirja kirjan kirjoittamisesta. Vaikka kirjailija jää nimettömäksi ja lähes tuntemattomaksi, hän kuuluu silti romaanin keskeisiin henkilöihin. Muut henkilöt kertovat kirjailijalle Samuelista, jonka kuolemaa kirjailija pyrkii selvittämään. Muut kertovat Samuelista, mitä muistavat tai eivät muista. Kirjailija antaa äänen myös Samuelille. *Kaikki se mitä en muista* on siis varsin epäluotettava, kun kukin muistaa, mitä muistaa, ja kun varsinkaan Samuel ei muista juuri mitään. Samuelista piirtyy monta kuvaa. Kirjailijan tavoite selvittää, oliko Samuelin kuolema auto-onnettomuudessa onnettomuus vai itsemurha, jää avoimeksi. Samoin kysymys syyllisyydestä, jota kukin tahollaan pohtii.

*Kaikki se mitä en muista* imaisee mukaansa, koukuttaakin. Nopeasti lukeminen kostautuu, on palattava takaisinpäin. Khemirin kerroksellinen kerrontaratkaisu vaatii keskittymistä. Kun on tietoja etsivä kirjailija ja puolenkymmentä minämuotoa käyttävää kertojaa, saa olla tarkkana, ettei menetä mitään, että pysyy kartalla. Koko romaanin rakentuu usein sivua lyhemmistä episodeista, joista jokaisessa on eri kertoja tai näkökulma. Etenkin alkupuolella Khemirin kirjailija aloittaa kappaleen kolmannen persoonan kerrontana, mutta teksti liukuu ilman selvää rajaa, jopa samassa virkkeessä, kulloinkin muistojaan kertovan minäkerronnaksi. Kirjailijan on välillä unohtaa, kunnes puhuja sanookin yhtäkkiä, että älä sitten tätä kirjoita tai pyyhi tämä pois.

Romaanin henkilöt ovat ainakin puoliksi maahanmuuttajia, kuitenkin Ruotsissa syntyneitä. Tavallista tummempi ihonväri ja kähärä tukka ovat normi; ainoastaan kirjailijan itsensä tausta jää avoimeksi. Tämä ei suinkaan tarkoita, etteivätkö Khemirin henkilöt kohtaisi syrjintää, rasismia ja väkivaltaa.

Tukholman rinnalle nousee vapaamielisempi Berliini, jossa sielläkin maahanmuuttajataustaiset elävät omissa piireissään, omissa kortteleissaan, 2000-luvun ghettoissa. Romaanin päähenkilöistä naiset, Samuelin lapsuudenystävä Pantteri ja rakastettu Laide, päätyvät muuttamaan pois Ruotsista. Laide yrittää paluuta mutta Tukholman ankeus ja suvaitsemattomuus sekä epäonni rakkaudessa ajavat hänet uudestaan pois.

Khemirin päähenkilöt ovat nuoria, mikä heijastuu myös kirjan kielessä. *Kaikki se mitä en muista* on kuitenkin huomattavasti lähempänä yleiskieltä kuin *Ajatussulttaani* aikanaan. Suuri osa tapahtumista sijoittuu erilaisiin baareihin. Alkoholialueita kuluu paljon, myös muita huumeita käytetään. Pienikokoinen ja hintelä Samuel on hiljattain valmistunut valtiotieteellisestä. Hän työskentelee maahanmuuttovirastossa pikkubyrokraattina ja turhautuu. Suuri, vartijannäköinen Vandad tapaa Samuelin baarissa, nuoret miehet ystäväystävät ja pian jo asuvat samassa asunnossa. Vandad pyrkii irti huumebisneksistä ja päätyy muuttofirmaan. Työtä on kuitenkin vain ajoittain. Pantteri on taiteilija, jonka taiteen pääasiana näyttää olevan hengailu taidepiireissä. Laide on monitaitoinen, monta kieltä taitava tulkki, joka jättää hyvän työnsä Brysselissä ja palaa Tukholmaan. Hän ryhtyy puhelintulkiksi, jonka palveluksia tarvitaan tilanteissa, joissa paperittomat joutuvat vaikeuksiin, usein sairaalaan tai tekemisiin poliisin kanssa. Nämä kaikki kertovat kirjailijalle muistonsa Samuelista. Samalla tulee kuvatuksi varsin kirjavan nuorten ihmisten joukon ajelehtiva elämä.

Kirjailija pyrkii haastattelemaan myös Samuelin äitiä. Tämä kuitenkin kieltäytyy, mutta tulee muutamassa sähköpostissa kertoneeksi melko paljon. Lopulta hän kirjoittaa kirjeen ja irtisanoutuu kokonaan kirjailijan projektista.

Hyväsydämisen Samuelin mummo dementoituu ja joutuu hoitokotiin. Samuelin suhde mummoon on liikuttavan lämmin, vaikka häntä ahdistaa mummon muistamattomuus, joka vertautuu hänen mielessään hänen omaan muistamattomuuteensa. Lapsellinen Samuel tekee koko ajan muistiinpanoja ja kokoaa Kokemuspankkia muistinsa tueksi.

*Kaikki se mitä en muista* on kirja ystäväydestä ja rakkaudesta. Romaanin nuoret ovat yksinäisiä. Samalla kun he kaipaavat toisia, he pelkäävät sitoutumista. Jää tulkittavaksi, missä määrin heidän monikulttuurinen taustansa vaikuttaa asiaan tai se, että kaikki tulevat eroperheistä. Poissa oleva vanhempi voi olla yhtä hyvin maahanmuuttaja kuin ruotsalainen.

Khemiri kuvaa herkästi ja koskettavasti niin Vandadin ja Samuelin ystäväyden kuin myös sen rakoilun. Vähintään yhtä upeasti tulee kuvatuksi Samuelin ja Laiden rakastuminen sekä heidän teidensä eroaminen.

Vandadille Samuel on koko hänen elämänsä ensimmäinen ystävä ja ainoa, johon hän on koskaan voinut luottaa. Vandadia voi ehkä eniten kutsua syrjäytyneeksi. Niinpä Vandad on mustasukkainen Laidelle, samoin Pantterille, vaikka tämä ei Samuelin kanssa seurustele eikä ole seurustellut. Vandad on mustasukkainen oikeastaan kaikille, joiden hän kokee tai pelkää tulevan hänen ja Samuelin ystävyyden väliin tai rinnalle. Kenties Vandad odotti Samuelilta enemmänkin kuin vain ystävyyttä.

Romaanin fokus on Samuelissa. Eniten puheenvuoroja ja tilaa kirjailija antaa Vandadille, joka ei ole ollut päähenkilö koskaan tai missään. Vandad on kaikista yksinäisistä yksinäisin ja ehkä sellaiseksi jääkin. Viimeisiä lausuntojaan hän antaa kirjailijalle vankilassa, jonne joutuminen ei johdu Samuelin kuolemasta.

Solidaarisuus muualta tulleita kohtaan on Khemirin nuorille päähenkilöille itsestään selvää. Samuel ja Laide menevät jopa niin pitkälle, että he alkavat majoittaa hoitokotiin joutuneen Samuelin isoäidin isoon ja hienoon omakotitaloon Laiden työssään kohtaamia paperittomia. Monen naisen kohtalo on olla maassa ns. perheenjäsenen statuksella. Kun perhe hajoaa, kun mies pahoinpitelee ja kun naiset ovat hengenvaarassa, he jäävät erotessaan tai paetessaan vuosienkin Ruotsissa olon jälkeen laittomiksi, paperittomiksi. Alkuaan taloon piti tulla vain muutama nainen, lopulta siellä asuu jopa 50 ihmistä, joukossa pahoinpiteleviä puolisoita. Umpikuja tai kriisihän edessä auttamattomasti on.

Hyväsydämyyden ja auttamisenhalun rinnalla Khemirin henkilöt puhuvat koko ajan rahasta, myös ne, joilla ei ole akuutti saatikka ainainen rahapula. Koko ajan lasketaan, kuka maksoi ja mitä, kenen kortti heilahti enemmän kuin toisen. Samaan aikaan kun eletään viikkokausia nuudeleilla ja raejuustolla, istutaan iltakaudet baareissa. Vandadin mukaan Samuelin perheessä, ja Samuel tulee varsin vauraasta perheestä, puhutaan vain rahasta ja rahasta. Onpa Samuelin äiti usuttamassa poikaansa silkkaan vakuutuspetokseen. Poika, joka kaikesta sympaattisuudesta huolimatta ei ole järin suoraselkäinen, ei ehdi tätä toteuttaa ennen kuolemaansa.

Vaikka kaikki juontaa Samueliin, hänen oma tarinansa ja äänensä on vasta romaanin lyhyehkössä toisessa osassa. Vaikka Samuel kertoo oman kuolemansa, jää avoimeksi – ehkä hänelle itselleenkin – oliko kyseessä onnettomuus vai harkittu teko.

Toinen osa raottaa hieman esirippua kirjailijan hahmon edestä. Kirjailija kuulee Samuelista ensimmäisen kerran vasta tavattuaan sattumalta Berliinissä juuri ystävänsä kuolinviestin saaneen Pantterin. Samalla kun kirjailija alkaa keräillä kokoon Samuelin, monien minuuksien miehen, elämää ja etenkin kuolemaa, hän

jäljittää hiljattain kuolleen ystävänsä kohtaloa. Kirjailija itse tuntee syyllisyyttä, jonka hän projisoi kaikkiin Samuelin lähellä eläneisiin.

Jonas Hassen Khemiri (1978) kirjoittaa romaanien lisäksi myös näytelmiä, joista ensimmäinen *Invaasio* nähtiin myös Kansallisteatterissa 2012. Hän on myös aktiivinen yhteiskunnallinen toimija. Eniten julkisuutta saanut on hänen vuonna 2013 Ruotsin tuolloiselle oikeusministerille kirjoittamansa avoin kirje, jossa hän arvosteli maan maahanmuuttopolitiikkaa ja erityisesti poliisin toimintaa.

Johnny Kniga ansaitsee kiitoksen Khemirin teosten ripeästä julkaisemisesta ja tasokkaista suomennoksista. Uusimman teoksen suomentaja on Tarja Lipponen. Miksi Khemirin vuonna 2012 ilmestynyt romaani *Jag ringar mina bröder* on jäänyt ilmestymättä suomeksi? Ei vielä liene myöhäistä.

Jonas Hassen Khemiri: *Kaikki se mitä en muista (Allt jag inte minns)*. Suom. Tarja Lipponen. Johnny Kniga 2016. 291 s.